

Schepping en evolutie

Citaten uit: De geloofsbelijdenis van de kerk. Katholieke katechismus voor volwassenen, 1986

Natuurwetenschap en theologie in dialoog

(92) In het Credo belijden wij van God, dat Hij 'Schepper van hemel en aarde, van al wat zichtbaar en onzichtbaar is'. Met deze belijdenis wil het geloof een antwoord geven op de *oervraag van de mens en de mensheid: waar komt alles vandaan? Waartoe dient alles? Waar komt de mens vandaan? Wat is de zin van het menselijk bestaan?*

In onze tijd verwachten veel mensen het antwoord op deze vraag allereerst van de moderne *natuurwetenschappen*. Deze kunnen ons inlichten over het ontstaan en de ouderdom van de wereld, over het heelal, zijn 'wonderen' en raadsels. Zij hebben ons inzichten verschaft, waardoor de wonderen op het terrein van de materiele wereld ons veel concreter duidelijk geworden zijn. Onze kennis op het terrein van het heel kleine (microkosmos), het atomaire en subatomaire, vooral op het gebied van de genetica is vergroot. Maar ook op het gebied van het heel grote (macrokosmos) weten wij steeds meer over het heelal en het veelvoud van zonnesystemen. Daarom zullen niet op de laatste plaats de resultaten van de moderne natuurwetenschappen ons vol verwondering laten vragen naar de oorsprong van de ordening in de werkelijkheid.

Toch ontstonden in het verleden vaak *conflicten* tussen het gevestigde wereldbeeld van de bijbel en de kerkelijke traditie enerzijds en het nieuwe wereldbeeld anderzijds, dat steunde op methodisch verwerkte ervaring en mathematische berekening. In het proces tegen Galilei (17e eeuw), die als eerste helder formuleerde dat tegen alle ogenschijnlijkheid in de zon niet om de aarde, maar de aarde om de zon draait, botsten het oude en het moderne wereldbeeld op elkaar. Toen Darwin in de 19e eeuw de theorie opstelde, dat de verschillende soorten levende wezens niet onmiddellijk door God geschapen zijn maar van elkaar afstammen, ontstonden opnieuw langdurige discussies, vooral toen hij in dit ontwikkelingsproces ook de mens betrof. (93) Vaak herleidde men het probleem tot het valse alternatief: stamt de mens van God af of van de aap?

Deze conflicten hebben in onze eeuw hun scherpe kanten verloren. Dit hangt allereerst samen met het feit, dat de moderne *natuurwetenschappen* in onze tijd duidelijker dan vroeger hun eigen grenzen kennen. Natuurwetenschappen zijn er zich van bewust dat zij de werkelijkheid slechts vanuit een bepaald gezichtspunt bezien en dus fundamentele verschijnselen als ruimte en tijd slechts in de relatie tot het standpunt van de onderzoeker kunnen bepalen (relativiteitstheorie van A. Einstein). Bij het onderzoek naar de microstructuren van de materie is gebleken dat wij hiervoor een complementaire voorstelling van golf en deeltje moeten gebruiken (N. Bohr; de onzekerheidsrelaties in de quantumtheorie van W. Heisenberg). Ten gevolge daarvan moest de klassieke opvatting over de materie verlaten worden, zonder dat tot nog toe een duidelijke en uniforme nieuwe opvatting geformuleerd kon worden. De hedendaagse natuurwetenschap is dus ondanks alle grote en indrukwekkende verworvenheden op afzonderlijke gebieden, bescheidener dan vroeger geworden bij de algehele interpretatie van de werkelijkheid.

Ook de *theologie* heeft meer oog voor haar grenzen. Zij is er zich nu van bewust, dat de bijbel zich in zijn uitdrukkings- en voorstellingswijze bedient van het toenmalige wereldbeeld dat als zodanig voor ons geen bindend karakter bezit. De boodschap van de bijbel beoogt geen onderricht over het empirisch kenbare ontstaan van de wereld en de verschillende soorten levende wezens. Zij wil vooral tot uitdrukking brengen, *dat* God Schepper en heil van de wereld is. Het is daarom geen bestanddeel van het geloof, dat God de wereld - zoals de bijbel beeldend beticht - in zes dagen geschapen heeft en dat Hij alles aan het begin precies heeft geschapen, zoals wij het nu aantreffen.

Maken wij een onderscheid tussen de theologische bedoeling van de bijbelse scheppingsverhalen en hun concrete inkleiding die afhankelijk is van het wereldbeeld, dan ontstaat het eigenlijke, inhoudelijke probleem: de *verhouding tussen schepping en evolutie*. De meeste natuurwetenschappers gaan tegenwoordig van de hypothese uit, dat de hele materiele wereld langs de weg van de evolutie via steeds hogere zijns- en levensvormen wordt gevoerd tot bij de mens, het doel van de evolutie. De wereld zou dan ongeveer 12 miljard jaar geleden, onze aarde ongeveer 5-6 miljard jaar geleden ontstaan zijn; ongeveer 3 miljard jaar geleden zou het eerste leven opgetreden zijn, terwijl het menselijk leven 'pas' sinds ongeveer 2 miljoen jaren aangetroffen wordt.

Hoe is de verhouding van deze opvatting tot het scheppingsgeloof? Vanzelfsprekend moet de materialistische ontwikkelingsleer afgewezen worden; zij gaat ervan uit dat alle levende wezens - ook de mens, met lichaam en ziel - door een zuiver mechanische ontwikkeling vanuit ongeschapen materie ontstaan zijn. In deze wereldbeschouwelijke zin vindt de evolutieleer tegenwoordig nauwelijks meer aanhang onder de wetenschappers. In onze tijd wint de overtuiging steeds meer terrein, dat schepping en evolutie antwoorden zijn op twee heel verschillende vragen; schepping en evolutie moeten op verschillend niveau worden gesitueerd. Evolutie is een empirisch begrip dat ingaat op de vraag naar de 'horizontale' *oorsprong*: hoe zijn schepselen ontstaan in het verloop van tijd en ruimte? Schepping daarentegen is een theologisch begrip en stelt de vraag naar de 'verticale' *reden en bestemming* van de werkelijkheid.

(94) Evolutie vooronderstelt altijd al 'iets' dat verandert en zich ontwikkelt; schepping laat zien, waarom en waartoe in alle verandering en ontwikkeling dit alles bestaat. Om beide visies met elkaar in verbinding te brengen, zeggen in onze tijd vele theologen: God scheidt de dingen zo, dat zij in staat zijn, mee te werken aan hun eigen ontwikkeling. 'God bewerkt, dat de dingen zichzelf bewerken' (Teilhard de Chardin). Daarbij werkt God niet slechts aan het begin, om vervolgens de ontwikkeling aan zichzelf over te laten. Hij houdt de werkelijkheid voortdurend in het zijn, en Hij draagt en begeleidt ze ook in haar wording. God is dus de allesomvattende scheppende macht die zelfwerkzaamheid van het schepsel mogelijk maakt en draagt. Juist in hun creatieve kracht zijn de schepselen een evenbeeld van de scheppende God.

Scheppingsgeloof en evolutietheorie zijn dus niet principieel met elkaar in strijd; beide benaderingen geven antwoord op twee totaal verschillende vragen; zij liggen op verschillende niveaus en moeten gerekend worden tot twee verschillende manieren van kennen.

Ondanks deze noodzakelijke onderscheidingen gaat het in natuurwetenschap en theologie niet om twee verschillende werelden die niets met elkaar van doen zouden hebben. Het betreft een en dezelfde werkelijkheid, die naar verschillende aspecten beschouwd wordt. Daarom mogen natuurwetenschap en theologie niet achteloos aan elkaar voorbijgaan; zij zijn echt aangewezen op een *wederzijds gesprek*.

Oorsprong, centrum en einddoel van de wereld

De *fundamentele uitspraken over het christelijke scheppingsgeloof* zijn reeds te vinden op de eerste bladzijden van het Oude Testament. Het is een belangrijk gegeven, dat het Oude Testament niet slechts één maar twee scheppingsverhalen kent. Zij komen volledig met elkaar overeen in hun geloof in God, de Schepper; zij drukken dit geloof echter met telkens verschillende voorstellingen uit. Daarmee wordt nog eens duidelijk, dat het de bijbel niet te doen is om het empirisch kenbaar ontstaan van de wereld, maar om het geloof, dat de wereld in God haar grondslag heeft.

Het *eerste maar jongste scheppingsverhaal begint lapidair*:

'In het begin schiep God de hemel en de aarde. De aarde was woest en leeg; duisternis lag over de diepte, en de Geest van God zweefde over de wateren.

Toen sprak God: 'Er moet licht zijn? En er was licht. En God zag dat het licht goed was...' (Gen. 1,1-4).

Vervolgens beschrijft dit scheppingsverhaal, hoe God in het tijdsbestek van zeven dagen de afzonderlijke scheppingswerken voortbrengt. Het hoogtepunt vormt de schepping van de mens op de zesde dag. Op het einde wordt samenvattend gezegd: "God bezag alles wat Hij gemaakt had, en Hij zag dat het heel goed was" (Gen. 1,31).

(95) Het *tweede en oudere scheppingsverhaal* verloopt anders. Nu is de mens niet het hoogtepunt, maar het middelpunt van de schepping. Daarom wordt de schepping van de wereld slechts kort en bondig aangestipt, daarentegen de schepping van de mens zeer breedvoerig en plastisch verhaald:

'Toen Jahwe God de aarde en de hemel maakte... boetseerde Jahwe God de mens uit stof, van de aarde genomen, en Hij blies hem de levensadem in de neus: zo werd de mens een levend wezen' (Gen. 2,4b.7).

Beide scheppingsverhalen spreken de taal van hun tijd en maken gebruik van voorstellingen uit de toenmalige cultuur. In deze ons nu vreemd geworden vormgeving brengen zij echter een inhoud tot uitdrukking, die niet uit het toenmalig wereldbeeld stamt, maar de vrucht was van de weg van God met het volk van Israël. Het betreft hier een *openbarings- en geloofswaarheid*. In zijn geschiedenis onderzocht Israël telkens weer: de heerschappij van God heeft geen grenzen. God is niet slechts de Heer van Israël maar de Heer van alle volkeren, van de hele wereld. Hij kan immers Israël en de afzonderlijke gelovigen slechts helpen, wanneer Hij de almachtige Vader van alle werkelijkheid is. Israël moest daarom steeds opnieuw belijden: 'Wij werden gered door de Naam van de Heer, die hemel en aarde gemaakt heeft' (Ps. 124,8), een psalmvers dat wij in de liturgie van de Kerk vaak tegenkomen. Het geloof in de schepping is de uiterste verbreding van de geschiedenis van God met zijn volk. De schepping is in zekere zin de inleiding op en de vooronderstelling voor de rest van de geschiedenis. *De schepping is de eerste van Gods openbarende daden*. Zij is de blijvende grondslag voor onze godsverhouding en ons godsbegrip.

De schepping is het begin, dat gericht is op de voleinding. Beeldend brengt het eerste scheppingsverhaal dit tot uitdrukking: God rust op de zevende dag, nadat Hij zijn werk volbracht heeft'(vgl. Gen. 2,2). Daarmee wordt niet bedoeld, dat God van zijn werk moe geworden is; hier wordt uitgedrukt dat het doel van de schepping de sabbat is: de verheerlijking van God. Daarom schrijft Paulus, dat de hele schepping in barensweeën ligt en vurig verlangt naar de openbaring van de kinderen Gods, d.w.z. naar de heerlijkheid van het voltooid Rijk Gods (vgl. Rom. 8,19-24). De eerste schepping is dus gericht op de nieuwe hemel en de nieuwe aarde (vgl. Jes. 65,17; 66,22; Apok. 21,1). Zij vindt haar voleinding, (96) wanneer God ooit 'alles in alles zal zijn' (1 Kor.15,28). Schepping is dus geen starre werkelijkheid, maar vormt een gebeuren dat niet afgesloten is en open staat voor de toekomst van de mens. Die toekomst is God zelf (...)

God behoudt en draagt de wereld

(100) Vaak stellen wij ons de schepping voor als een ongelooflijk ver terugliggend gebeuren, als ene soort 'oerknal' (101) waarover vele natuurwetenschappers spreken. Na dit oergebeuren zou de werkelijkheid zich dan in een tijdsbestek van ongeveer 12 miljard jaar ontwikkeld hebben tot de imposante ordening en volheid die wij nu aantreffen. Vaak stelt men zich God ook voor als een soort bovendimensionele horlogemaker die in oeroude tijden de wereld heeft geconstrueerd en haar nu zelfstandig laat aflopen volgens de wetmatigheden die Hij erin heeft gelegd (deïsme).

Dit is echter niet de voorstelling van het bijbelse scheppingsgeloof. Hiertoe behoort niet slechts de unieke scheppingsact als begin maar ook de blijvende *instandhouding van de wereld door God*.

'En al deze dieren verwachten van U dat Gij ze voedt op hun tijd...
Verbergt Gij uw aanschijn, dan worden zij angstig,
neemt Gij hun geest weg, dan komen zij om, en keren terug tot de aarde.
Maar zendt Gij uw geest, dan komt er weer leven,
dan maakt Gij uw schepping weer nieuw' (Ps.104,27.29-30).

'En hoe zou iets in stand zijn gebleven, als Gij het niet gewild hadt,
of hoe zou iets behouden zijn, dat door U niet was geroepen? (Wijsh. 11,25).

De schepping is dus niet slechts een gebeuren uit een oeroude tijd, maar het vindt ook nu in deze tijd plaats. Schepping is er op elk ogenblik. In de instandhouding van de wereld is de act van de *schepping steeds opnieuw tegenwoordig*; hij draagt en omvat alles, en werkt in alles door. Zonder deze instandhouding van de wereld zou alles terugzinken in het niets. Wij kunnen niet ademen zonder dat God ons draagt, ons wil en aanvaardt. Is ook dit niet een troostrijke gedachte? Het geloof in de duurzame en werkzame aanwezigheid van de Schepper in zijn schepping heft het altijd weer dreigende gevoel van leegte, oppervlakkigheid en zinloosheid van de wereld op en maakt deze wereld tot een mysterie dat vol is van God en innig met Hem verbonden (...)

De mens als schepsel

(113) Het fundamentele antwoord van de bijbel op de vraag: 'Wat is de mens?' luidt: *De mens is schepsel Gods*; (114) zijn bestaan en zijn wezen heeft hij aan God te danken. God heeft gewild, dat de mens het bestaan zou krijgen. Hij houdt zijn bestaan ook in stand (...)
Zijn deze overtuigingen over de onmiddellijke schepping van de mens door God nog houdbaar in confrontatie met de moderne *evolutietheorie*? In principe is op deze vraag hetzelfde antwoord te geven als op de vraag naar de evolutie van de andere levende wezens: Gods scheppende macht sluit als de allesomvattende oorzaak de werkzaamheid van de 'tweede oorzaken' niet uit, maar juist in.

De kerkelijke leer maakt echter een onderscheid tussen het ontstaan van de mens en van de overige levende wezens. De wetenschappelijke discussie kan vrij haar mening vormen over de afstamming van het menselijk lichaam uit voormenselijke levende wezens; de kerkelijke leer houdt echter vast aan de *onmiddellijke schepping van de menselijke ziel door God*. Hiermee wordt uitgedrukt, dat de mens méér is dan het resultaat van een biologische evolutie. Hij is geen toevalsprodukt van de ontwikkeling; iedere afzonderlijke mens is daarentegen op unieke en heel persoonlijke wijze door God gewild. Iedere mens is een unieke creatieve gedachte van God en het persoon geworden antwoord op een persoonlijke roep van God. Hier ligt de diepste grond voor de waardigheid van de mens als persoon die begiftigd is met een geestelijke ziel. (115) Ook bij de uitvoering van deze scheppende, persoonlijke roep maakt God gebruik van tweede oorzaken. Dit geldt zowel voor het ontstaan van de eerste mens uit voormenselijke levensvormen (hominisatie) alsook voor de wording van iedere afzonderlijke mens in de act van de verwekking. De ouders werken bij het doorgeven van het leven mee met de liefde van God en zij zijn tevens vertolkers van deze liefde.

De geloofsleer over de bijzondere schepping van de mens door God brengt de bijzondere plaats tot uitdrukking, die de mens te midden van de overige schepselen inneemt; zijn unieke waardigheid vindt hier haar fundament (...)

Oerzonde en erfzonde van de mensheid

(132) (...) De leer van het Oude en Nieuwe Testament over de universaliteit van de zonde, welke in de kerkelijke overlevering ontvouwd is in de leer over de oerzonde en de erfzonde, stoot op vele misverstanden en bereidt in onze tijd veel christenen niet geringe *moeilijkheden*. Een eerste moeilijkheid bestaat hierin dat in onze tijd vele wetenschappers aannemen, dat aan het begin van de mensheidsgeschiedenis (133) niet slechts een enkel mensenpaar (monogenisme) staat, maar dat in het evolutieproces het menselijke leven ongeveer gelijktijdig op meerdere plaatsen tot ontwikkeling is gekomen (polygenisme of zelfs polyfyletisme). Het kerkelijk leerambt nam hiertegenover het standpunt in dat niet goed in te zien is, hoe deze laatste opvatting te verenigen is met de leer over de oer- en erfzonde. De leer over het ene aan het begin staande mensenpaar wil ook uitdrukking geven aan het inzicht, dat alle mensen één en gelijk zijn. Tegenwoordig wijst men er vaak op dat Adam in het bijbels taalgebruik niet alleen de naam is voor een afzonderlijk mens maar ook een collectieve aanduiding voor 'de' mens en 'de' mensheid. Ook het Tweede Vaticaans Concilie heeft in deze kwestie een zeer terughoudend standpunt ingenomen. Vermeld wordt dat de mensen 'in Adam' gevallen zijn, maar ook treffen wij de meer open formulering aan, waarin nog slechts sprake is van 'de' mens en zijn zonde. De zin van de kerkelijke leer wordt dus behouden, wanneer men eraan vasthoudt dat de mensheid, die een eenheid vormt, reeds aan haar begin het heilsaanbod van God verworpen heeft; de daaruit voortgekomen heilloze situatie is een universele werkelijkheid, waaruit niemand zich op eigen kracht kan bevrijden. Houdt men hieraan vast, dan is de vraag van monogenisme of polygenisme een zuiver wetenschappelijke vraag maar geen geloofspraak (...)